

ВИЯВЛЕННЯ СЛІДЧИМ ФАКТІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Кримінальне процесуальне законодавство України визначило порядок дій у разі отримання інформації з офіційних джерел про факт учинення злочину з реєстрацією в ЄРДР та початком кримінального провадження. Аналізуючи зміст поняття «факт злочину», доходимо висновку, що для його використання необхідною є наявність усіх елементів складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), інакше неможливо встановити факт учинення злочину, йдеться лише про його окремі ознаки. Тому чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає, що кримінальне провадження відкривають за наявності в матеріалах достатніх ознак злочину. У кожному конкретному випадку слідчий на підставі власного внутрішнього переконання має вирішити, чи починати кримінальне провадження. Також під час здійснення розслідування слідчий, зазвичай, потребує допомоги оперативних працівників для здійснення необхідних у таких випадках НСРД, розшуку і затримання осіб, а також особистого захисту [1, с. 11]. Відомості про осіб і факти, що становлять інтерес, переважно, є надбанням обмеженого кола осіб, які зацікавлені в приховуванні цієї інформації, для чого застосовують різноманітні способи маскування. Тому інтенсивність надходження первинної інформації залежить від правильності здійснення низки організаційно-тактичних заходів, що стосуються виявлення злочинів, забезпеченості цієї ділянки роботи необхідними силами й засобами, організації чіткої взаємодії різних служб поліції під час виконання завдання.

Науковці обґрунтовують можливість участі слідчого та прокуратури у виявленні ознак злочинів. Зокрема, Р. М. Шехавцов зазначає, що у слідчій практиці трапляються ситуації, коли про вчинене вимагання стає відомо під час розслідування інших злочинів, учинених членами організованого злочинного угруповання [2, с. 84]. На думку З. М. Топорецької, приводом для початку досудового розслідування відповідно до ст. 214 КПК України є самостійне виявлення слідчим чи прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Такі відомості можуть бути отримані: унаслідок безпосередньої діяльності слідчого (зокрема, у випадку розслідування ним інших злочинів чи виконання оперативними підрозділами певних слідчих (розшукових) дій); від оперативно-розшукових органів під час проведення ними оперативно-розшукової діяльності; з інших джерел (ЗМІ, повідомлення в мережі Інтернет, оголошення тощо) [3, с. 66].

Згідно з положеннями КПК України 1960 року [4] та до внесення відповідних змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5], можна було вважати, що паралельно відбуваються досудове розслідування (під час якого проводять слідчі дії) та оперативна розробка (під час якої здійснюють оперативно-розшукові заходи). Відповідно до норм чинного законодавства, після виявлення злочину, що вчинюється або вчинений, оперативні працівники повинні негайно передати зібрані матеріали в слідчі підрозділи (ч. 2 ст. 7 [5]) для початку кримінального провадження, і надалі досудове розслідування здійснюють шляхом проведення слідчих розшукових (зокрема негласних) дій. Крім цього, оперативні підрозділи позбавлені можливості ініціативи, оскільки у ч. 2 ст. 41 КПК України зазначено: «співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора» [6], тому оперативні підрозділи здійснюють НСРД виключно за дорученням слідчого, який є керівною ланкою в цій системі підпорядкування, а оперативні підрозділи, відповідно, керованою. Тобто, слідчі є суб'єктами розкриття (виявлення та розслідування) злочинів. У частині 1 ст. 275 КПК України (Використання конфіденційного співробітництва) передбачено, що слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом [6]. Тобто спостерігається часткове «проникнення» інтересів оперативних підрозділів у сферу діяльності слідчого і навпаки (оскільки слідчий має право конфіденційного співробітництва). Таким чином, слідчий є повноправним суб'єктом пошукової діяльності. Ми поділяємо позицію Р. М. Шехавцова, згідно з якою ситуація, у якій потерпілий звертається з офіційною заявою про вчинення щодо нього злочину, є складною для розслідування і сприятливою для перешкоджання йому з боку злочинців, що зумовлено тим, що злочинні дії вже здійснено, тому неможливо безпосередньо задокументувати факт злочину та спосіб його вчинення. У такій ситуації збирання доказів, що підтверджують винність осіб у вчиненні злочину, істотно ускладниться й потребуватиме багато часу, дії правоохоронних органів втрачають фактор раптовості, злочинці залишаються на волі, мають можливість узгодити між собою свої свідчення, надати правдоподібного характеру поясненням обставин передання їм майна потерпілим, вплинути на потерпілих, їхніх родичів або свідків, приховати знаряддя вчинення злочину та майно, перейти на нелегальне становище [2, с. 84]. Також науковці зазначають, що загальна криміналізація економічних процесів спричинила утвердження практики здійснення операцій на межі закону і злочину, що призводить до небажання посадових осіб юридичних осіб (особливо приватної форми власності) привертати увагу правоохоронних органів до діяльності своєї організації [7, с. 39] стосовно дій, що межують з порушенням закону.

Зазначені вище чинники впливають на своєчасність і повноту отримання інформації про зміст злочинної діяльності та свідчать про необхідність належного правового й теоретичного обґрунтування участі слідчого в активному одержанні первинної інформації про факти підготовки та вчинення латентних злочинів (до яких належить значна частина примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань).

Список використаних джерел

1. Скобликов П. А. Взыскание долгов и криминал / П. А. Скобликов. – М. : Юристь, 1999. – 160 с.
2. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шехавцов Руслан Миколайович. – Київ, 2003. – 246 с.
3. Топорецька З. М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Топорецька Зоряна Миколаївна. – К., 2012. – 225 с.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Київ : Право, 1998. – 158 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
7. Протидія злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом : наук.-практ. посіб. / [С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, А. Г. Семчук та ін.]. – Київ : КНТ, 2006. – 374 с.